

BIGÀMIA I INQUISICIÓ A LES TERRES DE LLEIDA. EL PROCÉS DE PEDRO LLAMAS. 1749

Antoni Llamas i Mantero
Grup d'Història del Casal. Mataró

1. LES BASES RELIGIOSES.

En un principi les bases ideològiques per a la persecució de la bigàmia parteix de les arrels més profundes de la teologia cristiana, basada tant en la Bíblica com en el Nou Testament. Tant l'home com la dona són un fruit de Déu que els va crear a la seva semblança i, per tant, són d'origen diví des del principi dels temps, com reflecteix el Gènesis, i la seva unió procedeix de Déu. Veiem uns exemples prou significatius.

“Aleshores Déu digué: Fem l'home a imatge nostra. (...) Déu creà l'home a imatge seva, a imatge de Déu el creà: els creà home i dona.” (1)

“Malgrat tot, en el pla cristià no hi ha dona sense home, ni home sense dona; perquè si la dona ve de l'home, també és ben cert que l'home ve de la dona; i Déu és el principi de tot.” (2)

Però, Déu després del pecat original va marcar molt clarament amb les seves paraules el sotmetiment de la dona a l'home, en el mateix Gènesi. Evidentment no deixa de ser una sanció i un càstig pel seu pecat. Aquest pecat portarà el dolor de la maternitat, la dificultat de les relacions de l'home amb la dona i la voluntat de l'home de dominar-la.

“I digué a la dona: Augmentaré molt els neguits de les teves gravideses, amb dolor infantaràs als fills. Cap el teu home anirà el teu afany, però ell et voldrà dominar.” (3)

*GUSTAVE DORÉ, Paul: Encobridors i seductors.
De la Divina Comèdia de Dante Alighieri. En Taringa.net.*

“Les mullers subjectes cada una al seu marit, com al Senyor. Ja que el home és el cap de la dona, així com el Crist és el cap de l'Església, salvador ell mateix del cos. Ara bé, com l'Església se subjecta al Crist, així també les dones als marits en tot.” (4)

D'aquesta unió inicial que Déu va proclamar, es va derivar la indissolubilitat de la parella i per derivació del matrimoni. Això es recull en nombroses citacions al llarg de text sagrat.

“Ell que feu de resposta: ¿Que no heu llegit que el Creador de el principi els féu home i dona i que digué: Per això l'home deixarà el pare i la mare per ajuntar-se a la seva dona i ser tots dos una sola carn? Així ja no són dues, sinó una sola carn. Per tant, allò que l'home no el separi.” (5)
Aleshores, què passava quan la relació dintre del matrimoni es tornava difícil? Quina possible solució es podia donar a la vista de la religió cristiana? La resposta no deixa cap dubte. La indissolubilitat del matrimoni no es podia posar en dubte, qualsevol altre resposta al problema queia en el pecat i, per tant, en la possible punició del mateix, tot i que hi havia una escletxa en el qual es podia dissoldre amb la mort del marit o bé la infidelitat.

“Una dona està lligada al seu marit mentre ell i tant visqui. Un cop el marit mort, és lliure de casar-se amb qui vulgui sempre que sigui cristianament.” (6)

“I us dic que el qui repudia la seva dona, no havent-hi fornicació, i es casa amb una altra, comet adulteri.” (7)

“Als casats, els dono aquesta disposició del Senyor, i no pas meva; que la muller no es separi del marit; i, si se'n separava, que resti sense casar-se o que es reconciliï amb el marit. Igualment que el marit no abandoni la muller.” (8)

Per tant, l'abandonament tant de l'home com de la dona i la infidelitat, queda tipificada com el pecat d'adulteri.

“Heu après que fou dit: No cometràs adulteri. Doncs bé, jo us dic: tot aquell qui mira una dona cobejant-la ja adulterat amb ella en el seu cor.” (9)

“Cometre adulteri és ésser curt de gambals; sols ho fa el qui busca perdre's a si mateix.” (10)

“Perquè el preu d'una prostituta és una fogassa de pa, però la dona que té marit caça persones de més pes.” (11)

Però, tot aquest corpus ideològic també tenia les seves febleses; a la Bíblia hi havien citacions de la vida i obra dels reis Salomó i de David que no es van caracteritzar especialment per la seva castedat. Serà un dels grans pares de l'església, Sant Agustí, el que sistematitzarà el pensament cristià en nombrosos temes cabdals en el matrimoni: la fidelitat, la indissolubilitat, el sagrament, els fills etcètera. Sant Agustí dirà al respecte d'aquests temes: “Aquesta voluntat en la unió dels cristians no està determinada per el fi de donar vida als fills per a que passin per aquest mon, sinó perquè siguin regenerats, perquè no s'apartin de Crist. Si aconseguen això, obtindran del matrimoni la recompensa de la pena felicitat.” (12).

“Per tant, tot el bé del matrimoni es troba ple en els pares de Crist, els fills, la fidelitat i el sagrament. Els fills, coneixem al mateix Senyor Jesús; la fidelitat, perquè no es va cometre cap adulteri; el sagrament perquè no el va trancar cap divorci.” (13)

Per tant, podem veure com el matrimoni en el si de l'església es va configurant com a sacrament, tot i que es haver tenir d'esperar fins al segle x per a la seva concreció. És en aquest segle on també se li afegeix al matrimoni un altre tema, el de la indissolubilitat. Aquest sacrament tenia diversos objectius, un de molt evident, el de la procreació, i amb aquesta la transmissió tant de la sang familiar, com del possible patrimoni de pares a fills. Un altre, era evitar el desordre de la concupiscència, que evidentment recau fonamentalment en la dona, ja que la dona estava personificada per Eva i relacionada amb el Pecat Original, el qual havia transmès a tota la humanitat. A més, amb la indissolubilitat s'ataquen dos fronts. D'una banda el concubinat que era pràctica habitual en el segle XII , i d'altre la repressió sexual, és a dir, s'exerceix un control del mateix per mitjà de un calendari religiós, i també una valoració negativa del sexe. L'acte sexual s'havia d'efectuar amb molta moderació ja podia ser perjudicial per a la salut. Per tant, es realitza una valoració positiva de la continència i la castedat.

“Havia determinats dies i èpoques de l'any en els quals no es devia portar a terme les relacions sexuals: els diumenges, durant la Quaresma, el dia de combregar, durant l'embaràs i la menstruació, durant l'alletament. De la mateixa manera devien estar separats els dies que precedeixen als diumenges i festius, així com els dimecres i divendres que eren dies de penitència.” (14)

Un moment culminant en aquest procés serà el Concili de Trent, davant de la reforma protestant de Luter, on el matrimoni no tenia rang de sacrament i per tant, es permetia el divorci. Trent donarà resposta clara al tema matrimoni. D'una banda fixarà la doctrina al respecte i marcarà la pauta sobre el tema dels matrimonis secrets. Amb la publicació del matrimoni per mitjà de les amonestacions es podien evitar greus problemes de parentesc entre el cònjuges, anteriors matrimonis secrets o bé la mateixa bigàmia. La presència de testimonis, el consentiment dels nuvis, i la mateixa presència del sacerdot en l'acte matrimonial donaven total validesa al mateix. A més si tenim en compte la difusió positiva del mateix, per mitjà dels sermons i confessions a les esglésies, les obres d'art, la literatura popular i eclesiàstica, el matrimoni eclesial es convertia en una columna fonamental de la mateixa església catòlica.

“El control eclesiàstic del matrimoni quedava d'aquesta manera accentuat, completat amb les proves de solteria que es devien fer davant del mossèn, amb la regulació dels registres parroquials, on apareixia amb detall la tramitació i celebració del matrimoni i la institucionalització del ritus matrimonial.” (15)

2. LA INTERVENCIÓ DE LA INQUISICIÓ I LA JURISDICCIÓ DEL DELICTE DE BIGÀMIA.

Si bé a l'edat mitjana el delicte de bigàmia podia ser competència tant dels tribunals seculars com dels religiosos, durant l'època moderna serà la mateixa Inquisició la que lluitarà per fer-se'n càrrec en exclusivitat del delicte.

“A Barcelona al 1503 ja tenim notícia del delicte de bigàmia, Pedro de Santillana i Pedro Ubach són processats i reconciliats.” (16)

A Catalunya a la Concòrdia del 1512 es va establir que els bigams fossin jutjats pels tribunals civils, excepte que es posés en dubte la idea que el matrimoni era un sacrament, o bé que es pogués tenir dubtes de fe. Aquest darrer terme obria les portes de bat a bat a la intervenció del Sant Ofici, encarregat de mantenir la puresa de la fe davant de les desviacions.

Però la lluita entre els dos àmbits jurídics va continuar. Al 1599, Catalunya demanà al rei Felip II que el delictes fou jutjat primordialment en l'àmbit civil. El rei en contra de l'opinió catalana va donar a la Inquisició la potestat exclusiva en la persecució del delictes. Tot i que el tema no es va donar per acabat i les polèmiques i discussions sobre la seva jurisdicció es van perllongar al llarg del temps.

Tenim notícies que fins a mitjans del segle XVI la Inquisició no va tenir massa interès per perseguir aquest delictes. La inflexió es va donar amb el Concili de Trent i el nombre de processats per aquest tema va augmentar de manera considerable respecte a temps anteriors.

“Al darrer terç del segle XVI, la competència jurisdiccional del Sant Ofici va resultar teòricament més amplia per la decisió del sant Pare Sixte V a ran de suprimir la paraula manifestament que acompanyava a l'heretgia. A partir d'aquest moment els inquisidors podien actuar davant la sospita d'heretgia, tot i que aquesta fos indirecta o poc manifesta. A mitjans del segle XVII s'imposen les tesis inquisitorials (...) la polèmica jurisdiccional es tornarà a replantejar a finals del darrer terç del segle XVIII.” (17)

Però el tema de la jurisdicció i a qui pertocava, la persecució del delictes es va anar perllongant més del que sembla, no només a Espanya sinó també en les seves possessions americanes.

“Cédula. Sobre los que se casan dos o más veces, viviendo la primera mujer,. (...) queden sujetas a la jurisdicción real ordinaria (...) y advertencia a los inquisidores de que tales casos los observen de acuerdo a las leyes del reino, y no embaracen a las justicias reales el conocimiento de estos delitos, entendiendo solamente en el caso de producirse herejías y apostasias, sin que puedan infamar con prisiones no habiendo prueba firme.” (18)

3. INICI I DESENVOLUPAMENT DEL PROCÉS CONTRA PEDRO LLAMAS .

Com és costum en aquest tipus de processos, aquest s'inicià per una denúncia, que sempre és voluntària, contra Pedro Llamas davant del tribunal de la Inquisició. En aquest cas era un pare teresià que el denuncià davant del tribunal de Barcelona. En l'inici del procés el fiscal que porta a terme la causa, fa un resum sobre el tema processal del què es tracta.

“El Fiscal del santo oficio de la Inquisicion de Barcelona contra Pedro Llamas labrador vecino de Tuxent Obispado de Urgel, casado dos veces de edad 30 años. Del reo su primera muger Magdalena Campos en 1722 octubre de 1718, diciendo havia oido a diferentes personas que el Reo no obstante su supervivencia y matrimonio contraido havia casado con Francisca Pixivel.” (19)

Seguidament la documentació ens remet a les declaracions dels testimonis respecte a l'acusació contra Pedro Llamas i en aquest cas la declaració voluntària del teresià, on descriu perfectament les raons que el van portar a denunciar-lo davant el tribunal.

“Tuvo principio esta sumaria por delación voluntaria que hizo el Padre Joseph Mariegos Religioso teresiano en el convento de San Cayetano de Barcelona en virtud de comunicacion dada por el Tribunal y Declaró que hacia como 16 años havia contraido matrimonio en el lugar de Tuxent Obispado de Urgel com Magdalena Campos precediendo las proclamas y demas solemnidades de cuyo matrimonio tuvieron tres hijos. Y que haviendo pasado con su muger al exercito de Saboya en servicio de D. Antonio Lavelí, por accidentes que alli contrajo le fue preciso bolverse a Barcelona y dejar su muger que no quiso seguirle. Que pasados tres años

supo por diferentes personas de quien no recuerda los nombres havia muerto su muger en el campo de Plasencia, y creyendo la noticia trato de casarse , y caso con Francisca Pixivel, sin correr las proclamas; y por faltarle la fe de muerte de su primera muger, de acuerdo con esta 2ª hizo información con dos testigos y tampoco sabia como se llaman, de que era soltero y no viudo, en virtud de ella, y de la licencia del Vicario General, caso 2ª vez con la Pixivel, y despues el Prior del Hospital General siendo testigos Francisco Torrens, Albañil y otros de los que depusieron en la información de libertad. Que cerca de tres años hizo vida maridable con esta, que supo que vivia y que estaba en Barcelona su Muger Magdalena Campos, averiguado que era verdad dixo a la Pixivel que no podia cohabitar con ella, y que con efecto lo ha executado así, y por esta espontaéa confesion imploraba al piedad del Tribunal.” (20)

Com podem veure, la declaració de Pedro Llamas té moltes llacunes i contradiccions, no recorda els testimonis que li donen una notícia tant transcendental per a la seva vida com la mort de la seva dona, i passa per alt l'acta de defunció de la seva primera muller, per poder contraure posteriors núpcies amb totes les de la llei. A més no li diu a la segona esposa que és vidu sinó solter. Així, està clar l'ocultació de la veritat.

Això no és un fet gens extraordinari, tenim un paral·lelisme clar en el cas de Joachim Gonzalez, que és denunciat per Julián Navarro Tejada al , 1739.

“Julián Navarro Tejada, soldado imbálido (...) yendo de tránsito por la ciutat de Mataró donde vivia dicho Joachim (..) vió y supo que el referido Joachim estaba casado con Orosia Clariana y que de ella tenia dos hijas. El 25 de julio de 1703, casó con Doña M. Hernández Luengo natural de la ciudad de Zamora con Joachim Gonzalez , (..) en la declaración en que dijo no saber si era viuda o casada actualmente.” (21)

El procés continuà, i el fiscal va a la recerca del testimonis principals, tant la seva primera dona com la segona. Aquests compareixeran davant del tribunal i donaran testimoni dels fets ocorreguts en el cas que ens ocupa.

“Magdalena Campos su primera muger de edad 35 años pareció tambien voluntariamente ante el comisario Cabanes haciendo relación de estar legítimamente casada con el reo, y que habiendo sabido de diferentes personas, que el tiempo de su ausencia de su companyia havia casado 2ª vez (..) añadió que habia sabido que el reo su marido para conseguir la lizencia de casarse 2ª vez havia echo información de que era soltero, y que tenia la declarante en su casa la partida de matrimonio que havia contraido con el. En ambas declaraciones se ratificó a perpetuidad. Cinco testigos formales deponen este matrimonio y entre ellos el Rector de Fruxement, que dixo los habia casado. Franciasca Pixivel 2ª muger, hizo tambien voluntaria del Reo ante d. Francisco Alòs y Rius comisionado por el Tribunal, declarando la havia dicho el reo era muerta su muger Magdalena Campos y que esta noticia la tenia por cartas, y relacion de diferentes personas y habiendo hecho información de su libertad (...). Casó con el y hizieron vida maridable del año 46 al 48 en que hazia su declaración, y hasta como 16 dias antes de ella, en que con motivo de haver visto trataba el reo con mucha familiaridad cierta muger que no conocia le pregunto al declarante quien era y el le respondió que Magdalena Campos su primera muger, de que se quedó sorprendida, y desde aquella hora no ha vuelto a tratar al reo como su marido, y a no tratarlo jamas y que si en alguna cosa havia faltado la declarante imploraba al piedad del Tribunal.” (22)

Com és evident en la declaracions de les dues dones, queda força demostrat que Pedro Llamas les havia enganyades a totes dues, i havia abusat de la seva confiança. Però com el tribunal de

la Inquisició només disposa dels testimonis orals, per poder reafirmar aquestes declaracions es dedicà a la recerca de les proves físiques del doble matrimoni, i endegarà una investigació per les parròquies i esglésies en busca dels documents dels matrimonis de Pedro Llamas.

“Se compulsa la partida del primer matrimonio de los libros de la Parroquia de Tuxent y consta por ella lo contratdo del reo con Magdalena Campos en 35 de mayo del 13. De la partida que se estrajo de los libros de la Parroquia de Sta. Maria del Mar de Barcelona consta que el Reverendo Don Miguel Sastre Prior del Hospital General de la Santa Cruz asistió en 25 de junio de 1736 al matrimonio 2º del Reo con Francisca Pixivel.” (23)

4. LA CONCLUSIÓ DEL PROCÉS

Arribats a aquest punt es desenvolupen una sèrie de esdeveniments. En primer lloc Margarida Campos fugí i l'únic que el tribunal pot esbrinar és que ha tret un passaport per a Portugal. A Pedro Llamas el 15 de novembre l'envien a la presó amb embargament dels seus béns. A partir d'aquest moment continuen el interrogatori per part del tribunal, es fa una descripció genealògica de l'acusat i ell no aporta cap prova més al tema. Però davant de l'acusació, el fiscal li retreu que ningú pot estar casat amb dues dones a la vegada. Pedro Llamas comença una nova declaració de la que fins ara no en sabem res.

“A la acusación fiscal respondió, creia y sabia, que nadie podia estar casado a un tiempo con dos mugeres, y que el habiendo executado, fue porque le acosaron diversos soldados que vinieron del exercito, que su muger era muerta y lo mismo le digeron dos arrieros, de que no sabe su nombre. Que era falso que hubiera hecho vida maridable con su 2ª muger. (...) Que su confesión espontanea le debe aprovechar, porque no supo estuviese antes testificado en el Sto. Oficio, porque la hubiere hecho antes. Que en verdad estando el reo asistiendo a su primera muger que estaba enferma entraron en su casa dos que no conoció y tras ellos su 2ª muger, la qual le dixo venian a prenderle y que eran de la Inquisición que con este motivo huvo y anduvo uido dos meses y al cabo de ellos se buscó a dos Religiosos de San Cayetano para confesar y consultar lo que debia hazer.” (24)

Davant com si li està complicant el tema, Pedro Llamas amb les consultes al seu advocat dona un altre tomb a la seva declaració i acusa directament a la seva segona muller d'haver-lo induït a cometre perjuri en la seva declaració i torna a demanar pietat al tribunal i al·lega com a descàrrega de la culpa la seva voluntària declaració.

“Haviendo comunicado con su abogado no se le ofreció que volviera a alegar de nuevo. Recibida la causa a prueba y echa la publicación de este. Dixo que eran verdaderas sus deposiciones, en lo principal que hace a su causa, y que tenia por ciertas las partidas que le leyeron de sus dos matrimonios. Comunicó con su abogado y concluyó con su parecer pidiendo que al respecto haver confesado espontaneamente y que tiene algunos parientes en Barcelona, asi mismo haver sido inducido por Francisca Pixivel su 2ª muger para que declarase en la curia eclesiastica que era soltero y de haver muerto su otra muger.”(25)

5. CONSIDERACIONS SOCIALS DE LA BIGÀMIA.

Arribats a aquest punt, ens hem de preguntar què va fer que aquestes persones vulneressin els preceptes socials i religiosos. En primer lloc, podem citar el fracàs matrimonial. Molts matrimonis

arreglats pels pares sense cap intervenció dels cònjuges portava en molts casos a veure al altre com un estrany que no s'havia escollit lliurement. D'altra banda, la pròpia dificultat de la vida, tant en comú com material, la vida professional que portava al marit lluny de la llar, la intervenció en guerres, la pèrdua de contacte personal del marit que buscava noves oportunitats laborals i que pot fer suposar la mort de la parella, o també el caràcter de la persona, abocarà al bigam o a la bigama a formar una nova família lluny del seu nucli inicial i inserir-se en una nova població i en una nova vida.

Per tant, la bigàmia no era fàcil de ser descoberta sinó era per la casualitat de la visita d'un amic o conegut que relacionava a la persona amb el seu passat i lloc d'origen, tal i com li va passar a Joachim Gonzalez. La llunyania i el canvi de nom ajudaven força al bigam.

En el tema de la bigàmia, el major nombre de processos recauen en els homes, cosa que no és d'estranyar si tenim en compte que la dona estava reclosa a casa cuidant dels fills i portant la llar, i que no tenia ni les facilitats de desplaçament ni les ocasions que tenien els homes. Això, no vol dir que no es produïssin casos de bigàmia entre les dones. Tenim un bon exemple en el cas de la lleidatana Esperanza Gómez que fou detinguda per la Inquisició de Saragossa al 1781.

“El Inquisidor Fiscal de Zaragoza contra Esperanza Gomez natural de la ciudad de Lerida por doble matrimonio; castigada ya por el mismo crimen por la Sala de la Audiencia de esta Ciudad.”
(26)

5. CONCLUSIONS.

Com hem pogut veure el debat de la infidelitat conjugal i el tema del matrimoni arrenca ja des de la mateixa Bíblia. Al llarg del temps, es va intentar sistematitzar i reconduir que era pecat i quan aquest queia en l'heretgia, a més qui era l'encarregat de jutjar i castigar el delicte.

A partir del concili de Trent i amb el perill del protestantisme, la Inquisició pren un paper rellevant en el tema tot i que les disputes amb la jurisdicció civil no cessaren en tot aquest temps.

El procés de Pedro Llamas és un cas típic. Un llaurador, que s'allista a l'exèrcit i en un moment determinat aprofitarà l'avinentsa per abandonar a la seva muller i iniciar una nova vida amb una altra, lluny de la zona de residència on podia ser descobert. Però l'aparició d'un conegut, en aquest cas el pare teresià que l'havia casat, posarà al descobert tota la trama ordida per Pedro Llamas. El procés s'inicià per aquesta denúncia davant del tribunal, i immediatament es posarà en marxa tota la maquinària judicial, amb el recull de declaracions dels testimonis. Al llarg del mateix, assistim a la recerca de proves per poder demostrar si s'ha comès el delicte de bigàmia, fins arribar al final, on el nostre protagonista és empresonat i se li embarguen els seus béns, tant per poder pagar les costes del procés així com pel seu manteniment a la presó. El que no sabem, ja que la documentació no ens ho diu, és la pena a que va ser sotmès Pedro Llamas. Però per altres casos similars, podem deduir que amb sort podia haver estat assotat i tancat en una presó un mínim de tres anys, que era la condemna mínima, o bé desterrats. Però si la cosa no anava bé anaven a galeres, la pena més temuda per la duresa que implicava. Això ens dóna una idea de la duresa amb què els inquisidors castigaven a aquells que incomplien el precepte del matrimoni.

Cites

1. FUNDACIÓ BÍBLICA CATALANA. INSTITUT CAMBÓ: (1968) BÍBLIA. Alpha, S.A. Barcelona. Gènesi 1, 26 i 27. Pàg. 10.
2. *Ídem*. Corintis. 11,11. Pàg 2102
3. *Ibidem*. Gènesi 3, 16. Pàg 13.
4. *Ibidem*. Epístola als d'Efes. 5, 22-24. Pàg 2150.
5. *Ibidem*. Mateu 18, 4-6. Pàg 1843.
6. *Ibidem*. Primera Epístola als de Corint 7, 39.
7. *Ibidem*. Mateu 19, 9. Pàg 1843
8. *Ibidem*. Primera Epístola als de Corint 7, 10 i 11. Pàg 2096.
9. *Ibidem*. Mateu 5, 27 i 28. Pàg 1821.
10. *Ibidem*. Proverbis. 6, 32. Pàg 1085.
11. *Ibidem*. Proverbis. 6, 26. Pàg 1084.
12. San Agustí: De Bono Matrimoni.
http://www.augustinus.it/spagnolo/nozze_concupiscenza/index2.htm
13. *Ibidem*.
14. KING, Margaret. (1993). *Mujeres renacentistas. La búsqueda de un espacio*. Alianza Editorial. Madrid. Pàgs 64 i 30.
15. GACTO, Enrique. (1990). *El delito de bigamia y la inquisición española*. En "Sexo y Barroco y otras transgresiones premodernas". Alianza Editorial. Madrid. Pàg. 130.
16. BLÁZQUEZ, Juan. (1990). *La Inquisición en Catalunya. El tribunal del Santo Oficio de Barcelona (1478-1820)*. Alonso Arcano. Toledo. . Pàg 178.
17. GACTO, Enrique. Opus. Cit. Pàg 134-136.
18. AHN: *Impresiones que el Consejo mandó hacer en los años 1769 hasta el 1770*. Mº. Hacienda, Lib. 6555, pàg 43.
19. AHN, Inquisició. 3724. Exp. 92.
20. *Ibidem*.
21. LLAMAS , Antoni. (1994). *Bigàmia i Inquisició el procés de Joachim Gonzalez*. X Sessió D'Estudis Mataronins. Museu Arxiu de Sta. Maria. Patronat Municipal de Cultura. Mataró,. Pàgs 154-155.
22. AHN, Inquisició. 3724. Exp. 92
23. *Ibidem*.
24. *Ibidem*.
25. *Ibidem*.
26. AHN, Inquisició. 3724. Exp. 328